

نقش نماز در تعالی فرهنگی-اجتماعی سبک زندگی اسلامی با تکیه بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

محمد حسین علیزاده^۱، زانیار قادرپناه^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر با تأکید بر آموزه‌های اسلامی و با بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری، به بررسی کاربردی ترین ابعاد فرهنگی - اجتماعی نماز در سه حوزه «خانواده، حقوق و اخلاق اجتماعی» می‌پردازد و در صدد بیان اثبات نقش مؤثر نماز در اصلاح سبک زندگی، از سبک زندگی غربی و سکولار، به سمت سبک زندگی اسلامی است. بررسی ابعاد فرهنگی و اجتماعی سبک زندگی اسلامی و نقش نماز در تعالی فرهنگی - اجتماعی این نوع سبک زندگی با بهره‌گیری از آیات، روایات و بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی، توجه دادن به نماز در ابعاد مختلف زندگی و ارائه راهکار برای اصلاح سبک زندگی به روش اسلامی از اهداف و محورهای مورد توجه در این نوشتار است.

روش تحقیق: روش گردآوری اطلاعات در این نگارش، کتابخانه ای و اسنادی است و کتاب ها و مقاله های چاپ شده به زبان های فارسی و عربی با روش توصیفی - تحلیلی مورد استفاده قرار گرفته است. **نتیجه:** با توجه به مطالعات انجام شده در زمینه تأثیر نماز در شئون مختلف سبک زندگی و بر اساس تجزیه و تحلیل آثار و کارکردهای فرهنگی و اجتماعی آن، نتیجه می‌شود که «نماز» با التزام به حقوق خانواده، پایبندی به حقوق اجتماعی و توسعه اخلاق اجتماعی، باعث می‌شود که ابعاد مختلف فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی انسان تعالی یابد و جامعه اسلامی می‌تواند در سایه آن به شکوفایی و رشد فرهنگی و اجتماعی برسد و موجب تحقق حیات طیبه ای گردد که در قرآن کریم بیان شده است.

واژه های کلیدی: نماز، مقام معظم رهبری، تعالی فرهنگی، سبک زندگی اسلامی، خانواده.

^۱ - کارشناس مترجمی زبان، عضو پژوهشگران دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمان، ایران. تلفن: ۰۹۳۰۰۴۲۰۰۸ - ایمیل: mohamadalizadeh@gmail.com

^۲ - کارشناس عمران، عضو پژوهشگران دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمان، ایران. تلفن: ۰۹۱۳۰۵۷۱۹۳۳

مقدمه و بیان مسئله

«نماز» فریضهٔ جامعی است که تمام ابعاد زندگی فرد و جامعه را در بر دارد. به تعبیر امام خمینی (ره) نماز آن «نسخه جامع» است که پروردگار برای رهایی جان قدسی انسان از قفس طبیعت، تجویز کرده است. این نسخه کامل، همانند دیگر دستورات و احکام الهی، بر اساس حکمت بنا شده است. راز این جامعیت، در حدیث پیامبر که بیان شده است: «لا الصلاة تسبیح و تهلیل و تحمید و تکبیر و تمجید و تقدیس و قول و دعوه» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ۲۳۱ / ۸۲) یعنی نماز، هم تسبیح و هم «لا اله الا الله» و هم ستایش و هم تکبیر، تقدیس، گفتگو و هم درخواست است. امام (ره) نماز را «معجون الهی و حبل متین» (خمینی، ۱۳۷۲: ۵۷) دانسته است.

از آنجا که در احکام نماز باید به حقوق فردی و اجتماعی افراد توجه شود و در غیر این صورت ممکن است نماز صحیح و یا مقبول نباشد - برای مثال در صورت غصبی بودن مکان با لباس نمازگزار نماز او باطل است بنابراین با رعایت این قوانین و با وجود استمرار این عمل عبادی در طول روز، التزام به این حقوق، باید جزو رفتار و خلیقات دائمی شخص باشد و برای او ملکه شود؛ پس نماز می‌تواند شاخص مناسبی برای اصلاح سبک زندگی انسان باشد.

در اینجا سعی می‌شود تا به بررسی نقش نماز در اصلاح سبک زندگی و ارائه راهبردهایی در جهت تعالی ابعاد فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی اسلامی در راستای بیانات مقام معظم رهبری (دام ظلّه‌العالی) پرداخته شود. ضرورت پرداختن به این مسئله از آن جهت است که با روند رو به رشد فناوری و گسترش رسانه‌ها، به تدریج زندگی به سمت سبک غیر اسلامی پیش می‌رود تا جایی که احتمال دارد شیوه زندگی اسلامی کمرنگ شود و به تدریج جای خود را به سبک زندگی غربی دهد. ابزارهای مدرن از جمله ماهواره، اینترنت، تلفن‌های همراه و... راه را برای گسترش هر چه بیشتر فرهنگ بیگانه هموار می‌کنند و این

در حالی است که فرهنگ غرب به عنوان الگو انتخاب می‌شود. طبق فرموده مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، غرب در بخشی که متن زندگی است، پیشرفت نکرده است، بنابراین پیشرفت‌های دیگر نیز نمی‌تواند آن را رستگار کند و به آن امنیت و آرامش روانی بخشد. در آنجا با اینکه ثروت، بمب اتم، پیشرفت‌های گوناگون علمی و قدرت نظامی وجود دارد؛ اما افسردگی، ناامیدی، به هم ریختگی درونی، نبود امنیت اجتماعی و خانوادگی، بی‌هدفی و پوچی هم رواج دارد. اصل قضیه این است که بتوان متن زندگی و سبک زندگی، که بخش اصلی تمدن است را اصلاح کرد. این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است، مثل مسئله خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف و... (مقام معظم رهبری، اولین اجلاس سراسری نماز، ۶/۷/۷۰). از بیانات معظم له روشن می‌شود که غرب نمی‌تواند الگوی مناسبی برای زندگی دیگران شود و این مهم، تنها با تکیه بر احکام و آموزه‌های الهی محقق خواهد شد: «ما می‌خواهیم ملتی باشیم که مسلمانی را در عمل - نه فقط در ادعا - ثابت کنیم، به احکام الهی عمل کنیم. می‌خواهیم جامعه، جامعه مسلمان و اسلامی باشد. ما نمی‌خواهیم بافته‌ها و پندارهای متفکرین مادی، سیاستمداران غربی را در زندگی خودمان به عنوان دستورالعمل بپذیریم، ما می‌خواهیم حکم خدا را بپذیریم» (مقام معظم رهبری، ۶/۱۱/۱۳۸۸)

به طور کلی درباره «آداب و روش زندگی» با عنوان مدرن آن «سبک زندگی» که برآمده از اندیشه ورزی چند دهه اخیر است، منابع زیادی به نگارش درآمده است، پیش از این، علمای شیعه به مباحث کلی آن پرداخته‌اند، از جمله علامه مجلسی با نگارش «حلیه المتقین»، شیخ حر عاملی با تألیف «احکام الشریعه»، آیت الله جوادی آملی با اثر جدید و کاربردی «مفاتیح الحیاء»، به این امر مهم همت گمارده‌اند، اما کتاب، مقاله یا اثری که به صورت مستقل و کاربردی به بررسی «نقش نماز در تعالی فرهنگی اجتماعی سبک زندگی اسلامی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری» پردازد، یافت نشد. البته لازم به ذکر است

که مقاله‌ای با عنوان «اهمیت نماز در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی» در روزنامه رسالت، شماره (۱۳۹۱/۶/۱۸-۷۶۳۳) نگاشته شده است که بسیار مختصر و در حد یک صفحه است و به طور مسلم، کامل و جامع به این مسئله نپرداخته است. این مقاله کوشش می‌کند تا بر اساس آیات و روایات و با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری (دام ظلّه‌العالی) به این پرسش‌ها پاسخ دهد: با توجه به ورود فرهنگ غربی از طریق ابزارهایی مانند ماهواره، اینترنت، تلفن‌های همراه و غیره در جوامع اسلامی، نماز چه نقشی در تعالی فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی اسلامی دارد؟ آیا مقام معظم رهبری (دام ظلّه‌العالی) به این مسئله پرداخته و راهکارهایی ارائه داده اند؟

پیشینه و مفاهیم

الف) تعالی: تعالی، اسم مصدر از ریشه ع ل ی، به معنای بلند شدن، برتر شدن، بلند پایه شدن و برتری است (دهخدا معین؛ عمید، ذیل واژه تعالی). تعالی در اصطلاح، معانی مختلفی دارد. یکی از تعاریف این است که: وضعیت با کیفیتی برای صعود و بالا رفتن هنگامی که قصد دست یابی به ارزش و هدف مهمی باشد (دهخدا معین، عمید، ذیل واژه تعالی).

ب) سبک زندگی

سبک زندگی واژه‌ای است که برای توصیف شرایط زندگی انسان استفاده می‌شود و ترکیبی از دو واژه «سبک» و «زندگی» است. «سبک» در لغت به معنی هماهنگی کامل میان الفاظ و اندیشه و «زندگی» به معنای حیات (محجوب، ۱۳۷۹: ۱۳) و نیز به معنای سیمای فکر انسان و راهی مطمئن برای شناخت خلق و خوی انسان (زرین کوب، ۱۳۵۵: ۹۷۸) و همچنین به معنای روش و نوع زندگی فرد و یا شیوه زندگی که منعکس کننده گرایش‌ها و ارزش‌های یک فرد یا گروه است (مهدوی کنی، ۱۳۸۷: ۵۱).

سبک زندگی» در اصطلاح عبارت است از: «ارزش‌ها و رسم‌های مشترکی که به گروه احساس هویت جمعی می‌بخشد» (توسلی، ۱۳۷۳: ۱۲). برخی قائل‌اند که سبک زندگی استقرار معیارهای هویتی را در چارچوب زمان و مکان ممکن می‌سازد (فاضلی، ۱۳۸۲: ۹۳) و در بیشتر مواقع افراد یک جامعه، سبک زندگی مشترکی دارند و سبک زندگی بر ماهیت و محتوای خاص تعاملات و کنش‌های اشخاص در هر جامعه دلالت دارد و مبین أغراض، نیات، معانی و تفاسیر فرد در جریان عمل روزمره و زندگی روزانه است (رضوی زاده، ۱۳۸۹: ۱۶).

سبک زندگی اسلامی دو اصل دارد: «بینش اسلامی و منش اسلامی». بینش، همان مبانی اعتقادی و باورهای اسلامی سبک زندگی را تشکیل می‌دهد و منش دو بعد مبانی اخلاقی و ارزش‌های اسلامی و حقوقی را شامل می‌شوند که این دو با هم به اعمال و رفتار مسلمانان معنا می‌بخشند. مفهوم اسلامی بودن، انعکاس «مجموعه عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی است که برای اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسان‌ها لازم است» (جوادی آملی، ۱۳۸۹: ۹۳).

ج) حیات طیبه

قرآن کریم سبک زندگی مطلوب اسلامی را با عنوان «حیات طیبه» مطرح می‌کند: من عمل صالحا من ذکر أو أنشی و هو مؤمن فلنحیینه حیاة طیبه و لنجزینهم أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون» (نحل: ۹۷) «هر کس، از مرد یا زن، کار شایسته کند و مؤمن باشد، قطعاً او را با زندگی پاکیزه‌ای، حیات می‌بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از آنچه انجام میدادند، پاداش خواهیم داد». حیات طیبه، پیراسته از هر امر ناپسندی است؛ زیرا در محضر خدا و در مقام قرب خداوندی، که هدف عالی زندگی است، جایی برای این امور نیست (طبرسی، ۷۳۵).

برخی «حیات طیبه» را عبادت همراه با روزی حلال و توفیق بر اطاعت فرمان خدا تفسیر کرده‌اند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۹: ۳۹۶ / ۱۱). از دیدگاه علامه طباطبایی، این آیه شریفه، دلالت دارد که خداوند سبحان، انسان با ایمانی را که عمل شایسته انجام می‌دهد، با زندگی جدیدی که غیر از زندگی معمول مردم است، اکرام می‌کند و آثار زندگی حقیقی که همان علم و قدرت است در این زندگی برایش فراهم می‌شود و این قدرت باعث می‌گردد چنین فرد مؤمنی، امور را چنانکه هست ببیند؛ سپس با قلبش از امور باطل که در معرض فنا و همان زندگی دنیوی است، روی گردان شود و چون از بند این تعلقات دنیوی رها شد، شیطان نمی‌تواند او را ذلیل خود سازد و در بند خود گرفتار کند (طباطبائی، ۱۳۷۲: ۳۶ / ۱۲).

از دیدگاه مقام معظم رهبری «حیات طیبه» یعنی «زندگی گوارا». یک ملت آن وقتی زندگی گوارا دارد که احساس کند و ببیند که دنیا و آخرت او بر طبق مصلحت او پیش می‌رود؛ این زندگی گواراست. زندگی گوارا وقتی است که رفاه مادی با عدالت، معنویت و اخلاق همراه شود و این را فقط ادیان الهی می‌توانند برای بشر تأمین کنند. حیات طیبه و زندگی گوارا فقط آخرت نیست. اسلام نمی‌گوید من می‌خواهم زندگی اخروی بعد از مرگ مردم را آباد کنم. دنیای آنها هر جور شد، شد. این منطق اسلام نیست. منطق اسلام این است که زندگی جامعه اسلامی باید از مواهب الهی سرشار شود و بشر با بهره‌مندی‌های مادی در زندگی خود، راه معنویت را گم نکند و درست حرکت کند (مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی به مناسبت نوروز، ۱۳۸۳)

«در اسلام همه چیز مقدمه خودسازی انسان است. همه فرایض احکام، تکالیف، واجبات، اجتناب از گناهان و نوافل و احکام اجتماعی و فردی همه و همه، مقدمه حیات طیبه است ... اگر بشر بر اساس تربیت الهی که با اراده خود او قابل تحقق است، قرار گیرد این حیات طیبه در نفس او به وجود خواهد آمد و محیط را هم طیب و هم طاهر خواهد کرد. نماز

برای خاضع کردن انسان است. همه حرکات و سکنات و عمل و سکون و اقدام و هر آنچه در اسلام است، برای این است که ما بر نفس خودمان تسلط پیدا کنیم» (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، بیانات در دیدار عمومی به مناسبت عید سعید فطر، ۱۳۷۷)

روش شناسی

مقاله پیش رو بر آن است تا با محوریت پرسش‌های مطرح شده توسط مقام معظم رهبری که در دیدار جوانان استان خراسان شمالی مورخ ۱۳۹۱/۷/۲۳ ایراد شده، به بررسی نقش نماز در تعالی فرهنگی اجتماعی سبک زندگی بپردازد. پرسش‌های مذکور عبارت‌اند از: چرا فرهنگ کار جمعی در جامعه ما ضعیف است؟ چرا در برخی از بخش‌های کشورمان طلاق زیاد است؟ چرا در زمینه فرهنگ رانندگی در خیابان، ما مردمان منضبطی نیستیم؟ حقوق افراد را چقدر رعایت می‌کنیم؟ انضباط اجتماعی در جامعه چقدر وجود دارد؟ چه کنیم که حق همسر - چه زن و چه مرد و حق فرزندان رعایت شود؟ چه کنیم که طلاق و فروپاشی خانواده آنچنانکه در غرب رایج است در بین ما رواج پیدا نکند؟ و اینکه علت بی اخلاقی‌هایی مانند دروغ، غیبت، پرخاشگری و بی صبری در میان بعضی از ما چیست؟ (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷ / ۷ / ۹۱).

این نوشتار با روش توصیفی - تحلیلی، نقش نماز در سبک زندگی اسلامی را بررسی می‌کند. روش گردآوری اطلاعات در این نگارش، کتابخانه‌ای و اسنادی است و از منابع نوشتاری اعم از کتاب‌ها و مقالات چاپ شده به زبان‌های فارسی و عربی، استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

تبعیت همه امور زندگی از نماز: در بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی مواردی از جمله علت طلاق و فروپاشی خانواده‌ها، حقوق اجتماعی و خانوادگی افراد، انضباط اجتماعی، به چشم می‌خورد که نشان از دغدغه ایشان در امر فرهنگ و اجتماع دارد. در راستای بیان اهمیت نماز و نقش آن در سبک زندگی اسلامی، به روایتی از امیر المؤمنین اشاره می‌شود که در موارد مختلف بر این مطلب تأکید فرموده‌اند که «تمام اعمال ما پیرو نماز است»؛ از جمله در نامه‌ای خطاب به محمدبن ابی بکر می‌فرماید: «و اعلم این کل شیء من ملک تبع ل لا تک: بدان که تمام کردار نیکت تابع نماز توست» (نهج البلاغه، نامه ۲۷).

الف) التزام به حقوق خانواده در پرتو نماز

بر اساس آموزه‌های اسلامی «خانواده» نخستین کانون رشد و آرامش بشر است (روم، ۲۱). روایات متعددی بر اهمیت خانواده تأکید کرده‌اند؛ برای نمونه امام صادق (ع) در بیان تأثیر تشکیل خانواده بر عبودیت فرد می‌فرماید: «رکعتان یلیهما متزوج أفضل من سبعین رکعۃ یصلیها غیر متزوج: دو رکعت نمازی که همسر دار می‌خواند، بر تر از هفتاد رکعت نمازی است که فرد بی همسر بخواند» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ۱۰۳ / ۱۵ و ۲۱۹؛ محمدی ری شهری، ۱۴۱۶)

جایگاه نماز در تربیت و استحکام خانواده را در سیره معصومان می‌توان مشاهده نمود. چنانچه امام علی (ع) در وصف حضرت رسول اکرم می‌فرماید: «فکان یأمر بها اهله و یصبر علیها نفسه» (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۰) رسول خدا خانواده اش را به اقامه نماز امر می‌فرمود و خود نیز با بردباری به انجام آن می‌پرداخت. امام صادق (ع) نیز در باره امیر المؤمنین (ع) این گونه می‌فرماید: «کان علی (ع) قد جعل بیتا فی داره لیس بالصغیر و لا

بالکبیر لصلوته و اذا كان الليل ذهب معه بصبى لا يبیت معه فیصلی فیہ؛ امام علی(ع) در خانه خود اتاق متوسطی برای نماز خود اختصاص داده بود. شبها برای نماز خواندن طفل کوچکی را که نمی‌خوابید با خود به آن اتاق برده، نماز می‌خواند» (حر عاملی، ۱۴۰۳ق: ۵۵۵ / ۳). از این روایت بر می‌آید که نماز، علاوه بر تأثیر بر خود فرد، باعث اثرگذاری بر افراد خانواده نیز می‌شود که در ادامه، به ذکر برخی از مهم ترین آثار نماز در خانواده پرداخته می‌شود:

***ایجاد انسجام و همدلی در کانون خانواده:** از جمله عواملی که خانواده را پایدار می‌سازد و حیات آن را استمرار می‌بخشد، وجود انسجام در آن است، هر اندازه همسویی در آن بیشتر باشد و همدلی در آن قوت گیرد، خانواده منسجم تر خواهد بود. یکی از راههای تحقق این امر، برگزاری نماز جماعت در منزل است. این حرکت فاصله‌ها را در خانواده از بین می‌برد و افراد را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد. خانواده‌ای که به امر عبادت و دستور الهی ملتزم است، طلاق را مبعوض ترین حلال‌ها می‌شمارد و برای اندک اختلافی رو به جدایی نمی‌آورد. این مطلب، یکی از مواردی است که مقام معظم رهبری (دام ظلّه‌العالی) به صراحت به بیان آن پرداخته و از آن ابراز نگرانی کرده است (بیانات رهبری، دیدار با جوانان خراسان شمالی، ۲۳ / ۷ / ۹۱).

*** تأمین بهداشت روانی خانواده:** از دیگر اموری که نماز در خانواده به تحقق آن کمک می‌کند، بهداشت جسمانی و روانی است؛ زیرا نماز عامل نزدیکی به خدا و موجب امنیت خاطر آدمی است. در این زمینه امام علی (ع) در دعای کمیل می‌فرماید: «نام خدا دوا و یاد او شفاست» که البته این شفا، شامل هر دو بعد جسمانی و روانی می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت سلامت روانی محصول ایجاد ارتباط معنوی با خدا است و سلامت جسمانی نیز

زمینه ساز سلامت روانی است و هر گاه اعضای خانواده در هر دو بعد جسم و روان از سلامت برخوردار باشند، فضای خانواده نیز از سلامت برخوردار خواهد شد.

***توسعه و تعالی فرهنگ دینی در خانواده:** برپایی نماز در فضای خانه، خانواده را در توسعه و تعالی فرهنگ دینی یاری می‌رساند؛ زیرا نمازگزار برای ادای این فریضه، باید بر مقدمات، ارکان و احکام نماز واقف شود. در این میان مباحثی پیرامون نماز در بین اعضای خانواده مطرح می‌شود و به طور طبیعی، برای فرزندان پرسش‌هایی در زمینه نماز پیش می‌آید که برای یافتن پاسخ خود به والدین رجوع می‌کنند. از سویی والدین نیز بر رفتار عبادی فرزندان خویش نظارت می‌کنند تا آنان را برای برگزاری بهتر نماز یاری رسانند و به این ترتیب فضای بحث و گفت و گو درباره نماز و نیز مسائل دیگر دینی آغاز می‌شود.

*** الگوپذیری فرزندان از والدین:** آنچه باید به آن اهتمام ویژه‌ای نمود، این است که والدین در خانواده در انجام عبادت، نقش الگو دارند، به طوری که اگر در طریق حق گام بردارند و به عبادت خدا پردازند، فرزندان نیز از والدین خویش الهام می‌گیرند و آنان نیز معمولاً در همان طریق گام می‌نهند. بدین ترتیب روش انجام عبادت والدین در معرض دید فرزندان قرار دارد و به تدریج خط مشی آنان در زندگی می‌شود.

احترام متقابل در خانواده: «احترام به والدین» سفارش اکید اسلام به مسلمانان است. از آیات و روایات چنین استفاده می‌شود که کمترین بی‌احترامی در مقابل پدر و مادر، گناهی بزرگ است «... فلا تقل لهما أف ولا تنهرهما وقل لهما قولا کریما» (اسراء، ۲۳). از این رو نماز آن شخصی که بغض پدر و مادر را در دل داشته باشد اثربخش نیست و موجب کمال نمی‌شود.

از پیامبر اسلام منقول است که فرمودند: «لا یقبل الله صلاة العاق: نماز کسی که مورد عاق نفرین والدین واقع شده باشد قبول نیست» (نوری، ۱۴۰۸ق: ۱۳/۳۳۲).

امام صادق (ع) نیز فرمودند: «من نظر الی ابویه نظر مامت و هما ظالمان له لم یقبل الله له صلاة: هر کس با چشم بغض و کینه به پدر و مادر خود که به وی ستم کرده‌اند نگاه کند، نمازش در پیشگاه الهی قبول نیست».

احترام به همسر: از پیامبر اسلام نقل شده است که حضرت به سه چیز بسیار تأکید داشتند و به نزدیکان خود توصیه می‌فرمودند: «الصلاة الصلاة و ما ملکت ایمانکم لا تکلفوهم ما لا یطیقون و اتقوا الله فی النساء فانه عوان فی ایدیکم: نماز، نماز بگزارید و به زیردستان به نیکی رفتار کنید و از خدا بترسید در کار زنان که آنان اسیران دست شمایند» (غزالی، ۱۳۸۵: ۲/۹۰).

به نظر می‌رسد که ارتباط این سه امر در این باشد که نماز واقعی موجب می‌شود نماز گزار از ظلم و تعدی به حقوق دیگران دوری نماید و درجات ایمان و ترس از خدا در قلب او بیشتر گردد و متقابلاً کسی که به خانواده و دیگران ظلم و ستم نماید و در عین حال نماز هم بخواند، نمازش هر چند شرط صحت را داشته باشد ولی قطعاً فاقد شرط کمال است. همچنین روایات تأکید دارند که زن برای مقبولیت نماز خویش، باید در دست یابی به رضایت شوهر بکوشد. خاتم پیامبران به فرموده است: «خداوند نماز پنج گروه را نمی‌پذیرد: بنده‌ای که از مولای خود فرار کرده، شراب خوار، رباخوار، کسی که عاق والدین قرار گیرد و زنی که شوهرش از او راضی نباشد» (نوری، ۱۴۰۸ق: ۱۳/۳۳۲).

ب) پایبندی به حقوق اجتماعی در پرتو نماز

رعایت حقوق دیگران: سبک زندگی اسلامی بر خلاف سبک زندگی غربی، فقط به زندگی روزمره شخصی محدود نمی‌شود از این رو در آموزه‌های اسلامی به حقوق اجتماعی، اهمیت بسیاری داده شده است؛ تا آنجا که در برخی روایات، شرط قبولی عبادات، توجه به این موارد، بیان شده است. الزاماتی همچون غصبی نبودن لباس و مکان

نمازگزار، پرداخت خمس و زکات (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ۱۲ / ۹۹)، پرهیز از غیبت (نراقی، ۱۳۸۶: ۲ / ۲۳۶) و عدم تجاوز به مال و حقوق دیگران و ... به عنوان شرایط قبولی نماز، این عبادت را از یک عمل فردی خارج کرده و

آن را به عنوان پدیده مؤثر اجتماعی در جهت تعالی و رشد مطرح نموده است.

پیامبر اکرم که در این باره می‌فرماید: «کسی که یک لقمه حرام بخورد، نماز چهل شبش پذیرفته نشود» (محمدی ری شهری، ۱۴۱۶ق: ۱۱۲۶ / ۳). امیر مؤمنان در این زمینه می‌فرماید: **جعل الله سبحانه حقوق عباده مقدمه لحقوقه فمن قام بحقوق عباده الله كان ذلك مؤديا إلى القيام بحقوق الله: خدای سبحان حقوق بندگانش را بر حقوق خویش مقدم کرده است و رعایت حقوق مردم به ادای حقوق خدا خواهد انجامید** (تمیمی آمدی، ۱۳۳۷: ۴۸۰).

در بیان شهید مطهری نیز آمده است: «اسلام می‌گوید من پرستشی را که در آن حقوق اجتماعی محترم نباشد، اساسا قبول ندارم. آن وقت یک نماز گزار وقتی می‌خواهد نماز بخواند، اول فکر می‌کند این خانه‌ای که من در آن هستم به زور از مردم گرفته ام یا نه؟ اگر به زور گرفته ام، نمازم باطل است، پس اگر می‌خواهد نماز بخواند مجبور است که این خانه را طوری ترتیب بدهد که برایش حلال باشد یعنی از صاحب اصلی اش خریده باشد و یا صاحب اصلی اش را | راضی نگه دارد، فرش زیر پایش همین طور، لباسی که به تن دارد همین طور و حتی اگر حقوقی از فقرا به او تعلق گرفته است، خمس یا زکات آن را باید بدهد و اگر ندهد نمازش باطل است» (مطهری، ۱۳۷۳: ۸۶-۸۳).

سهیم کردن دیگران در مال خود: یکی از مهم ترین راه‌های سهیم کردن دیگران در مال خود «زکات و انفاق» است که پیوند عمیقی با نماز دارد. در قرآن کریم، ۲۷ آیه درباره پیوستگی نماز با زکات وجود دارد که در همه آنها واژه «زکات» همراه با واژه «صلاة» آمده

است. فرمان به ادای زکات پس از فرمان به نماز، از این روست که نماز گزاری که با برپایی نماز با خدای منعم ارتباط برقرار کرد و به او تقرب جست، از خلق خدا غافل نمی‌شود؛ لازمه غفلت نکردن از خلق، رفع مشکلات آنان و از جمله برطرف کردن فقر و نیازهای مادی و اقتصادی است که با پرداخت زکات و انفاق‌های مالی رفع می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۰: ۶/۱۱۸).

«نماز» رابطه محکمی بین انسان و خدا ایجاد می‌کند و «زکات» رمز همبستگی‌های اجتماعی است و این هر دو برای پیروز شدن بر دشمن در کنار یکدیگر لازم هستند؛ زیرا با این دو، روح و جسم مؤمنان نیرومند می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹: ۱/۱۱۰). بر همین اساس، زکات یکی از ارکان اسلام است؛ چنانچه پیامبر اکرم فرمودند: «لا تته صلاة إلا برکاة: نماز کامل نمی‌شود مگر با پرداخت زکات» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ۲۹/۹۹). همچنین امام باقر (ع) در این باره فرموده‌اند: «اسلام بر پنج پایه استوار شده است: گواهی دادن بر یگانگی الله و رسالت محمد و اقامه نماز و دادن زکات و حج خانه خدا و روزه رمضان» (ابن بابویه، ۱۴۱۴ق: ۳۰۷/۱) بنابر این نمازگزار راستین کسی است که همزمان با تلاش برای بهره مندی کامل از آثار یاد خدا در زندگی و تلاش برای دستیابی به فضائل اخلاقی و ارزش‌های ایمانی و اهتمام برای اقامه نماز و تقویت یاد خدا در دل، از مسائل جامعه غافل نباشد و در روابط اجتماعی، حقوق انسانی و اخلاقی افراد را نادیده نگیرد و با در نظر گرفتن اینکه هر چه دارد از آن خداست، به وظیفه خود در امر زکات و برای تقرب به خداوند به انفاق و کمک به نیازمندان اقدام نماید.

بحث و نتیجه گیری

دنیای غرب، الگوی مناسبی برای تعالی فرهنگ انسان ندارد؛ بنابراین باید دستورالعملی مناسب برای تعالی سبک زندگی در نظر گرفته شود. بهترین الگو را آفریننده انسان در قالب دین اسلام به عنوان کامل ترین دین به بشر معرفی کرده است که نماز از جامع ترین تعالیم آن است.

نماز زمانی سبب تعالی فرهنگی و اجتماعی می شود که صرفاً عمل ظاهری نباشد، بلکه باطن نماز که با حضور قلب میسر می شود، در نماز گزار متجلی شود، چنانچه روایت شده است که از نماز، آن میزان پذیرفته می شود که با حضور قلب همراه باشد. نکته ای که ذکر آن لازم است اینکه برای تحقق و ترویج سبک زندگی اسلامی، اراده جمعی نیاز است و همه باید با همکاری هم، سبک زندگی را تغییر دهند. اگر هر فرد تصمیم به اصلاح سبک زندگی خویش بگیرد و در کنار آن عزم جمعی باشد، سبک زندگی بهبود می یابد.

از آنجا که نماز فریضه ای است که هم جنبه فردی و هم جنبه اجتماعی دارد، بنابر این می توان برای اصلاح سبک زندگی از نماز بهره برد. سبک زندگی انسان نمازگزار، بر طبق آداب اسلامی و انضباط رفتاری است که بر پایه عبودیت خداوند قرار دارد. نماز همه شئون زندگی: کسب و کار، تحصیل، تفریح، معاشرت، بهداشت، خوراک، معماری و هنر، سخن گفتن، تولید و مصرف، آراستگی ظاهری و... را در مسیر بندگی قرار می دهد و صبغه الهی می بخشد. نماز، به عنوان خلاصه اصول مکتب اسلام و روشنگر راه مسلمانی که نشان دهنده مسئولیت ها، تکلیف ها، راه ها و نتیجه هاست و به زندگی انسان، سبک و برنامه می دهد و از او تعهد همه جانبه در همه ابعاد فرهنگی و اجتماعی می خواهد. ابعادی که هر کدام نمونه ای از شاخصه های سبک زندگی اسلامی محسوب می شود و متمایز کننده زندگی انسان مقید از فرد بی قید به نماز است.

در پرتو نماز، در زمینه‌های احترام والدین و همسر، اشاعه فرهنگ دینی در خانه و آشنایی فرزندان با آموزه‌های دین، خانواده به رشد فرهنگی دست می‌یابد؛ بنابر این اعضای خانواده بر حسب این فرهنگ، حقوق یکدیگر را رعایت می‌کنند. با نهادینه شدن این فرهنگ در افراد جامعه و با در نظر گرفتن و رعایت حقوق اجتماعی افراد در نماز، فرد خود را در قبال اجتماع مسئول می‌داند. فرد نماز گزار از طهارت جسم به طهارت روح می‌رسد. همچنین نظم در زندگی او جریان می‌یابد و حیات آن را هدفمند و جهت دار می‌کند؛ بنابر این بستر رشد فضائل اخلاقی در زندگی او فراهم می‌شود و رفتارها و تعاملات افراد با یکدیگر، اخلاق مدار می‌شود.

در زمینه راهکار برای اصلاح سبک زندگی به سمت اسلامی شدن، لازم است از همان ابزاری استفاده شود که از طریق آن، زندگی مردم به انحراف کشیده می‌شود، یعنی «رسانه» اعم از شبکه‌های ماهواره، اینترنت و سینما تا ابعاد فرهنگی و اجتماعی زندگی بهبود یابد. مقام معظم رهبری انتظار خود برای اصلاح سبک زندگی را این گونه متذکر شده‌اند که اهل فکر و اهل نظر در مراکزی که می‌توانند و اهلیت و صلاحیت این کار را دارند، باید در این زمینه‌ها کار و مطالعه کنند. دچار سطحی نگری و ظاهر گرایی نشوند، دچار سکولاریسم پنهان نشوند و همه موانع را از سر راه بردارند و فرهنگ ممتاز و متعالی و باشکوه اسلامی را جهانی کنند.

منابع

- قرآن مجید، ترجمه ناصر مکارم شیرازی.
- نهج البلاغه، ترجمه ناصر مکارم شیرازی.
- ابن بابویه قمی، محمد بن علی (مشهور به شیخ صدوق) (۱۴۱۴ق)؛ الخصال. تحقیق علی اکبر غفاری، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، چاپ چهارم.
- از گلی، محمد (۱۳۹۱)؛ «درآمدی بر گونه شناسی و تعریف تعالی منابع انسانی در برخی مکاتب بشری». دوفصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین (ع) ۱۸۱-۱۵۱، (۲).
- تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۳۳۷)؛ غررالحکم و درر الکلم. تهران: بی نا، چاپ چهارم.
- تشکری، زهرا (۱۳۸۱)؛ زن در نگاه روشنفکران. قم: طه.
- توسلی، غلام عباس (۱۳۷۳)؛ نظریه‌های جامعه شناسی. تهران: سمت، چاپ چهارم.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹)؛ شریعت در آینه معرفت. قم: اسراء.
- (۱۳۹۰)؛ تفسیر تسنیم، قم: اسراء.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۹۰۳ق)؛ وسائل الشیعه. بیروت: دار الأحياء تراث العربی. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۳)
- بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی. حرم مطهر رضوی ----- (۷ / ۹۱ / ۲۳).
- بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی. ----- (۲۸ / ۱۰ / ۱۳۷۷).
- بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، دیدار عمومی به مناسبت عید فطر. ۱۳۸۸
- بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی. ----- (۹ / ۱۱ / ۷۰).
- پیام مقام معظم رهبری، اولین اجلاس سراسری نماز.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۷۲)؛ اسرار نماز. تهران: نشر آثار امام خمینی (ره).

- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)؛ لغتنامه، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- رضوی زاده، نورالدین (۱۳۸۹). بررسی تأثیر مصرف رسانه‌ها بر سبک زندگی ساکنان تهران. تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت ارشاد اسلامی.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۵۶)؛ نقد ادبی. تهران: امیر کبیر.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۷۹)؛ «مبانی و آثار روان شناختی نماز». ماهنامه تربیت، وزارت آموزش و پرورش، شماره ۱۶.
- طباطبایی بروجردی، سید حسین (بی تا)؛ جامع احادیث الشیعه فی احکام الشریعه. قم: المطبعة العلمیة.
- طباطبائی، محمدحسین (۱۳۷۲)؛ تفسیر المیزان. تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ پنجم.
- طبرسی، فضل بن الحسن (۱۳۳۳)؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، لبنان: صیدا مطبعة العرفان.
- غزالی، محمد (۱۳۸۵)؛ احیاء علوم الدین، تهران: امیر کبیر.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲)؛ مصرف و سبک زندگی. قم: صبح صادق.